کۆماری عێراق
هەرێمی کوردستان
سەرۆک

بڕیار
ژمـارە (٢)ی سـاڵی ٢٠٢٢

بەپێی ئەو دەسـەڵاتەی پێماندراوە لە بڕگەی (یەکەم)ی ماددەی (دەیەم) لە یاسـای سـەرۆکایەتیی هەرێمی کوردسـتان ژمارە (١)ی سـاڵی ٢٠٠٥ی هەموارکراو و پاڵپشـت بە یاسـاکاریی پەرلەمانی کوردستان کە لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (٦)ی ڕۆژی ٢٠٢١/١١/٩ کردوویەتی، بڕیارماندا بە دەرکردنی:

یاسای ژمارە (١٦)ی ساڵی ٢٠٢١
یاسای بەرهەمهێنان و هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ، و تۆمارکردن، پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییەکان لە هەرێمی کوردستان – عێراق

ماددەی (١):
بۆ مەبەسـتی حوکمەکانی ئەم یاسـایە، ئەم زاراوە و دەسـتەواژانەی خوارەوە ماناکانی بەرامبەریان دەگەیەنن:

یەکەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان ـ عێراق.
دووەم: وەزارەت: وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاوی هەرێم.
سێیەم: وەزیر: وەزیری کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاوی هەرێم.
چوارەم: بەڕێوەبەرایەتی گشتی: بەڕێوەبەرایەتی گشتیی توێژینەوە و ڕێنوێنی کشتوکاڵی لە وەزارەت.
پێنجەم: بەڕێوەبەرایەتی گشتی کشتوکاڵ: بەڕێوەبەرایەتی گشتی کشتوکاڵی پارێزگاکان.
شەشەم: بەڕێوەبەرایەتی: بەڕێوەبەرایەتی بەرهەمهێنان و پە سەندکردنی بنەتۆ لە بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی توێژینەوە و ڕێنوێنی کشتوکاڵی.
حەوتەم: بنەتۆ: ئەو بەشـەیە کە بۆ زیادبوونی ڕووەک بەکاردێت وەک بنەتۆی گەنم، جۆ، نیسـک، پیاز، براڵە، پەتاتە و هەر جۆرێکی تر.
هەشـتەم: پلە: مەبەسـت لێی پلەی بنەتۆیە کە بەپێی خەسـڵەتی هونەری و خـاوێنی بۆمـاوەیی دیاریدەکرێت.
نۆیەم: تۆوی بەخێوکەر: ئەو تۆوەیە کە بە بڕێکی زۆرکەم، لەژێر سەرپەرشتی و چاودێری ڕاستەوخۆی بەخێوکەری ڕووەک لە بەڕێوەبەرایەتی توێژینەوەکان یان زانکۆکان، بەرهەم دەهێندرێت.
دەیەم: تۆوی بنەڕەتی: ئەو تۆوەیە کە لە تۆوی بەخێوکەر لە ڕێگەی توێژینەوە کشـتوکاڵییەکان یان لەلایەن کۆمپانیای تایبەتمەند لە بواری کشـتوکاڵی بەرهەم دەهێنرێت، و لە ڕووی بۆماوەیی بەرزترین ئاستی خاوێنی هەیە بەراورد بە تۆوی تۆمارکراو و باوەڕپێکراو.

یازدەیەم: تۆوی تۆمارکراو: ئەو تۆوەیە کە لە چاندنی تۆوی بنەڕەت یان تۆوی تۆمارکراوی دیکە، لە ڕێگەی توێژینەوە کشتوکاڵییەکان یان لەلایەن جووتیاری نمونەیی بەرهەم دەهێنرێت، و ئاستی خاوێنی لە ڕووی خەسڵەتی بۆماوەیی بەرزە.

دوازدەیەم: تەرز: کۆمەڵێک ڕووەکی خاوێنی لەیەکچووە لە ڕووی بۆماوەییەوە، و بە خەسڵەتی دیاریکراو لە تەرزەکانی تری هەمان جۆری ڕووەک، جیادەکرێتەوە.

سێزدەیەم: شەتڵ: ڕووەکی گۆڕاو یان هەمیشەییە کە لە نەمامگەکان دەچێندرێت و زیاد دەبێت، بۆ مەبەستی بازرگانی و دەستا و دەست کردنی لە چالاکی کشتوکاڵیدا.

چواردەیەم: تۆوی باوەڕپێکراو: ئەو تۆوەیە کە لە تۆوی بنەڕەت یان تۆوی تۆمارکراو یان تۆوی پەسەندکراوی دیکە، لەلایەن جووتیاری نموونەیی بەرهەم دەهێنرێت، و خەسڵەتی بۆماوەیی هاوشێوەی تەرزی چاندراوی تێدا بەدیدەکرێت.

پازدەیەم: ڕێبەری تەرزە کشتوکاڵییەکان: لیستی ناوی تەرزە کشتوکاڵییە پەسەندکراوەکانە کە لە لیژنەی نیشتمانی بۆ تۆمارکردن و پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییەکان دەردەچێت.

شازدەیەم: ئیستا (ISTA): ڕێکخراوێکی سەربەخۆی قازانج نەویستە، تایبەتە بە بواری کشتوکاڵی، و گرنگی بە بەرەوپێشبردنی بواری بنەتۆ دەدات ، و ساڵانە پەیرەو و ڕێنمایی نوێ لەم بوارەدا، دەردەکات.

حەڤدەیەم: کۆمپانیا: کۆمپانیای دامەزراو بە پێی یا سا بەرکارەکان، کە پێویستە مۆڵەتی بەرهەمهێنانی بنەتۆ یان هاوردەکردنی یان هەردووکیانی هەبێت.

هەژدەیەم: لیژنەی باڵا: لیژنەیەکی تایبەتە بە تۆمارکردن، پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییەکان و پەرەپێدان، زیادکردن و دابەشکردنی بنەتۆی گونجاو لە هەرێمی کوردستان و عێراق و بارەگاکەی لە هەولێرە.

ماددەی (٢):

بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە، بەرهەمهێنانی بنەتۆ و شەتڵ ، و ڕێکارەکانی، لە ڕێگای مۆڵەتی فەرمی دەبێت.

ماددەی (٣):

مەرجەکانی بەدەستهێنانی مۆڵەتی فەرمی بەرهەمهێنانی بنەتۆ و شەتڵ و ڕێکارەکانی:

یەکەم: پێشکەشکردنی داواکاریەک بۆ بەڕێوەبەرایەتی بە مەبەستی وەرگرتنی مۆڵەتی بەرهەمهێنانی بنەتۆ و شەتڵ.

دووەم: داواکاریەکە ئەمانەی خوارەوە لەخۆ دەگرێت:

١- ناو و ناونیشانی بەرهەمهێن.

٢- شوێنی کێلگە.

٣- جۆر و تەرز و پلەی بنەتۆ و شەتڵ.

سـێیەم: پێشـکەشـکردنی بەڵگەنامەی خاوەندارێتی یان مافی هەڵسـوکەوتپێکردن یان بە کرێگرتنی زەوییەکە.

چوارەم: پێویسـتە بەڕێوەبەرایەتی داواکـاری کۆمپـانیـا بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشـتی بەرزیکـاتەوە، بەمەبەستی پێدانی مۆڵەت.

پێنجەم: پێویسـتە بەڕێوەبەرایەتی گشـتی بڕیار بدات بە پەسـە ندکردنی یان پەسـە ندنەکردنی داواکـاریەکە لە مـاوەی (٣٠) سـی ڕۆژ لە ڕێکەوتی وەرگرتنی داواکـاریەکە، و لە ئەگەری وەڵام نەدانەوە لە ماوەی دیاریکراودا، داواکاریەکە بە پەسەندکراو ئەژمار دەکرێت.

شـەشـەم: ئەگەر داواکارییەکە پەسـەند نەکرا دەبێت هۆیەکەی ڕوونبکرێتەوە، و داواکار بۆی هەیە لەماوەی (١٥) ڕوژ تانە لە بڕیاری پە سەند نەکردن پێشکەش بە وەزیر بکات، و پێویستە وەزیریش لە ماوەی (٣٠) سی ڕۆژ وەڵامی تانەکە بداتەوە، و لە ئەگەری وەڵام نەدانەوە تانەکە بە یەکلاکەرەوە لە بەرژەوەندی تانەلێدەر ئەژمار دەکرێت.

حەوتەم: داواکار دەبێت بڕی(٥٠،٠٠٠) پەنجا هەزار دینار بەرامبەر مۆڵەتی بەرهەمهێنانی بنەتۆ و شـەتڵ بدات

ماددەی (٤):

یەکەم: ئەو بنەتۆیەی داواکار بە نیازە بەرهەمی بهێنێت، پێویسـتە لە لیژنەی باڵا تۆمار و پەسـەندکراو بێت.

دووەم: ڕێگە نادرێت بە بەرهەمهێنانی زیاتر لە یەک تەرزی کشـتوکاڵی بۆ یەک جۆری بەرهەم لە یەک کێڵگە.

سێیەم: ئەو کێڵگەیەی بۆ بەرهەمهێنانی بنەتۆی تەرزێکی دیارکراو بەکاردێت، بە هیچ شێوەیەک نابێت بە تەرزێکی تر، لەهەمان جۆر، لەساڵی پێشوودا چاندرابێت.

ماددەی (٥): پێویستە زەوی تەرخانکراو بۆ بەرهەمهێنانی بنەتۆ ئەم مەرج و خەسڵەتانەی هەبێت:

یەکەم: زەویەکە یان کێڵگەکە لە ڕووی هەڵکەوتەی جوگرافی، کەش و هەوا، جۆری خاک و ڕووبەری کێڵگە گونجاو بێت، بە پێی جۆر و تەرزی بنەتۆیەکە.

دووەم: زەویەکە سـەرچاوەی ئاوی پێویسـت و بەردەوامی هەبێت بە تایبەت ئەو شـوێنانەی کە ڕێژەی باران بارینیان کەمە.

سـێیەم: دووری نێوان کێڵگەکانی بەرهەمهێنانی بنەتۆ بۆ ئەو بەرووبومانەی کە (پیتانی تێکەڵاون) (٢٥٠م) دوو سـەد و پەنجا مەتر و بۆ ئەو بەرووبومانەی کە (پیتانی خودین) (١٥٠م) سـەد و پەنجا مەتر بێت.

ماددەی (٦):

بەرهەمهێنەری بنەتۆ پابەندی ئەم ڕێکارانەی خوارەوە دەبێت:

یەکەم: خاوێنکردنەوە و دەرمانکردنی بنەتۆی بەرهەمهاتوو تەنها لەو کارگانە ئەنجام دەدرێت کە مۆڵەتی دامەزراندیان هەیە.

دووەم: لە قووتونان یان داگرتنی بنەتۆی بەرهەمهاتوو لە گوشی تایبەت، بە پێی ڕێنماییەکانی بەڕێوەبەرایەتی.

سێیەم: دەبێت کێشی قووتوەکان و گوشەکان یەکسان بێت و هەموو زانیاریەکانی تایبەت بە بنەتۆیەکەی لەسەر نووسرابێت.

چوارەم: دەبێت بەرهەمهێنەری بنەتۆ کۆگای تایبەت بە پاراستنی بنەتۆی هەبێت بەپێی پێویستی جۆری بنەتۆیەکە.

ماددەی (٧):

ئەرک و دەسەلاتەکانی بەڕێوەبەرایەتی بریتین لە:

یەکەم: دیارکردنی پلەی بنەتۆی بەرهەمهاتوو لەلایەن بەرهەمهێنەری بنەتۆ و لێدانی لێبلی تایبەت.

دووەم: پشکنینی کێڵگەکانی بەرهەمهێنانی بنەتۆ، وپشکنینی تاقیگەیی بۆ بنەتۆی بەرهەمهاتوو.

سێیەم: ڕەتکردنەوەی بنەتۆ و باوەڕپێنەکردنی ئەگەر هاتوو مەرجەکان جێبەجێنەکرابوون.

چوارەم: پشکنەری کێڵگەیی دەبێت ڕەچاوی لەیەکچوونی جۆر و تەرزی چاندراو و بەرهەمهاتوو بکات .

ماددەی (٨):

یەکەم: پێویستە لەسەر کۆمپانیاکانی کەرتی تایبەت، مۆڵەتی هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە بەدەستبێنن.

دووەم: بە مەبەستی هاوردەکردنی بنەتۆ یان شەتڵ داواکاری پێشکەش بە بەڕێوەبەرایەتی دەکرێت و ئەم پێداویسیانەی خوارەوەشی لە گەڵدادەبێت.

١- ناو و ناونیشانی کۆمپانیا.

٢- بەڵگەنامەی دەستەبەریی لە یەکێک لە بانکەکان بۆ بەرژەوەندی وەزارەت بە بڕی (٢٠,٠٠٠,٠٠٠) بیست ملیۆن دینار.

٣- بڕوانامەی دامەزراندن بۆ کۆمپانیا ناوخۆییەکان و تۆمارکردن بۆ ئەو کۆمپانیایانەی کە لە پارێزگاکانی دیکەی عێراقن یان لقی کۆمپانیای بیانین لە هەرێم.

٤- ئەستۆپاکی باجی دەرامەتی کۆمپانیاکان.

٥- گرێبەستی نێوان خۆی و کۆمپانیا یان دەزگای ڕەسەنی بەرهەمهێنی بنەتۆ و شەتڵ.

٦- هەموو داتایەکی زانستی و هونەری باوەڕپێکراو لەسەر کۆمپانیا یان دەزگای بەرهەمهێن.

ســـێیەم: دوای دڵنیابوون لە مامەڵەی کۆمپانیا دەبێت داواکاریەکە بەرز بکرێتەوە بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتی.

چوارەم: پێویستە بەڕێوەبەرایەتی گشتی بڕیاربدات بە پەسەندکردن یان پەسەندنەکردنی داواکاریەکە لە مـاوەی (٣٠) ســی ڕۆژ لە ڕێکەوتی وەرگرتنی داواکـاریەکە، و لە ئەگەری وەڵام نەدانەوە داواکاریەکە بە پەسەندکراو ئەژمار دەکرێت.

پێنجەم: ئەگەر داواکارییەکە پەسەندنەکرا پێویستە هۆیەکەی ڕوون بکرێتەوە، داواکار بۆی هەیە تانە لە بڕیاری پەســەندنەکردن بدات لەلای وەزیر، لە ماوەی (١٥) پازدە ڕۆژ، و پێویســتە وەزیریش لە ماوەی (٣٠) سی ڕۆژ وەڵامی تانەکە بداتەوە، و لە ئەگەری وەڵام نەدانەوە، تانەکە بە یەکلاکەرەوە لە بەرژەوەندی تانە لێدەرئەژمار دەکرێت.

شــەشــەم: داواکار دەبێت بڕی (٥٠،٠٠٠) پەنجا هەزار دینار بدات بەرامبەر مۆڵەتی هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ.

ماددەی (٩):

پێویستە بنەتۆ و شەتڵی هاوردەکراو ئەم بەڵگەنامانەی لە گەڵدابێت:

یەکەم: بڕوانامەی سەرچاوە.

دووەم: بڕوانامەی سەلامەتی تەندروستی بنەتۆ و شەتڵ.

سێیەم: بڕوانامەی پشکنینی باوەڕپێکردنیووڵاتی سەرچاوە، بەمەرجێک ڕێکەوتی پشکنین (٣) سێ مانگ بۆ بنەتۆی بەرووبومی کێلگەیی، و (٦) شەش مانگ بۆ بنەتۆی دارستان و پاوان لە ڕێکەوتی هاتنەناوەوەی لە مەرزی سنوریی پەیوەندیدار تێپەڕنەکات.

چوارەم: بڕوا نامەی ســەلامەتی و پشــکنین بە پێی خەســڵەتەکانی (ئیســتا ISTA)، بەمەرجێك لە تاقیگەیەکی باوەڕپێکراو لەلایەن (ئیستا ISTA)وە دەرچووبێت.

ماددەی (١٠):

یەکەم: وەزارەت مەرزی سنووریی بۆ مەبەستی هاوردەکردن دیاریدەکات.

دووەم: گواســتنەوەی بنەتۆ و شــەتڵ لە نێوان هەرێمی کوردســتان و پارێزگاکانی تری عێراقدا، دەبێت نووسراوی لارینەبوونی وەزارەت و ئەو لایەنەی لەگەڵ بێت کە بۆی دەگوازرێتەوە.

سێیەم: بەڕێوەبەرایەتی بەرپرسە لە پشکنینی بنەتۆ و شەتڵی هاوردەکراو لە کاتی گەیشتنیدا.

چوارەم: هـاوردەکردنی بنەتۆی گەنم و جۆ، هەفتەیەک دوای کۆتـایی هـاتنی بە بـازاڕکردنی گەنم لە سایلۆکان دەست پێدەکات و تا کۆتایی مانگی کانونی یەکەم ڕێگە بە هاوردەکردن دەدرێت.

ماددەی (١١):

ســەنتەری توێژینەوە کشــتوکاڵییەکان و زانکۆکان بۆیان هەیە بنەتۆی پەســەندنەکراو هاوردەبکەن، تەنها بۆ مەبەستی توێژینەوە و بە ئاگاداری بەڕێوەبەرایەتی گشتی.

ماددەی (١٢):

یەکەم: لیژنەی باڵای تۆمارکردن، پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییەکان لە وەزارەت بە سەرۆکایەتی وەزیری کشتوکاڵ و ئەندامێتی ژمارەیەک شارەزا لە بوارە جیاجیاکان پێکدەهێنرێت، بە مەرجێک لە (١٢) دوانزە ئەندام زیاتر نەبێت، بۆ مەبەستی تۆمارکردن، پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییە بەرهەم هاتووەکان.

دووەم: لیژنە هەڵدەستێت بە تۆمارکردن، پەسەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشتوکاڵییە بەرهەم هاتووەکان، و پەرەپێدانی بنەتۆی گونجاو و چۆنیەتی زیادکردن، دابەشکردن و وەرگرتنەوەی.

سێیەم: ماوەی پارێزبەندی لەسەر تەرز یان بنەچە یان لێکدراو تەنها (١٠) دە ساڵە، و لە بەرواری پێشکەشکردنی داواکاری تۆمارکردن دەست پێدەکات، جگە لە تەرزی درەختەکان کە ماوەی پارێزبەندیان (٢٠) بیست ساڵە.

ماددەی (١٣):

یەکەم: بە پێبژاردنێک کە لە (٥،٠٠٠،٠٠٠) پێنج ملیۆن دینار کەمتر نەبێت و لە (١٠،٠٠٠،٠٠٠) دە ملیۆن دینار زیاتر نەبێت، یان بە بەندکردن بۆ ماوەیەك کە لە (٣) سێ مانگ کەمتر نەبێت و لە (١) یەک ساڵ زیاتر نەبێت، یان بە هەردووکیان سزادەدرێت، هەرکەسێك یەکێک لەم سەرپێچیانەی خوارەوە ئەنجام بدات:

١- بەرهەمهێنان یان هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ بەبێ بوونی مۆڵەت.

٢- هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ بە پێچەوانەی مەرجەکانی هاوردەکردن.

٣- پێدانی نموونە و زانیاریی هەڵە کە هاوتا نەبێت لەگەڵ بنەتۆ و شەتڵی هاوردەکراو.

٤- ئاستەنگ دروستکردن بۆ پشکنەری بنەتۆ.

٥- بەرهەمهێنان و فرۆشتنی بنەتۆ بێ ئەوەی پشکنینی تاقیگەیی بۆ کرابێت.

دووەم: سەرەڕای حوکمی بڕگەی (یەکەم)ی ئەم ماددەیە، تێچووی چارەسەرکردن یان لە ناوبردنی بنەتۆی هاوردەکراو یان بەرهەمهاتوو دەکەوێتە ئەستۆی سەرپێچیکار، و مۆڵەتی بەرهمهێنان و هاوردەکردنی هەڵدەوەشێتەوە.

ماددەی (١٤):

یەکەم: لیژنەیەک لە وەزارەت پێکدەهێندرێت، بە مەبەستی پێشنیارکردن بۆ وەزیر بۆ هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی بەرهەمهێنان یان هاوردەکردنی بنەتۆ و شەتڵ لەم بارانەی خوارەوەدا:

١- ئەگەر بەرهەمهێن یان هاوردەکاری بنەتۆ و شەتڵ یەکێک لەو سەرپێچییانەی ئەنجامدا کە لە بڕگەی (یەکەم)ی ماددەی (١٣)ی ئەم یاسایەدا هاتوون.

٢- ئەگەر بەرهەمهێنی بنەتۆ و شەتڵ بەبێ ڕەزامەندی وەزیر دەستبەرداری پرۆژەکەی ببێت.

٣- ئەگەر بەرهەمهێنی بنەتۆ و شەتڵ دەستبەرداری کێڵگەکەی بێت.

٤- بەسەرچونی گرێبەستی بەکرێگرتنی زەویەکەی.

٥- ئەگەر بەرهەمهێنی بنەتۆ و شـەتڵ بەردەوام نەبوو لە جێبەجێکردنی گشـت مەرج و ڕێنماییەکانی وەزارەت.

دووەم: ئەرک و پێکهاتەی لیژنەکە بە ڕێنمایی لەلایەن وەزیرەوە دیاریدەکرێت.

ماددەی (١٥):

وەزیر ڕێنمایی بۆ ئاسان جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەردەکات.

ماددەی (١٦):

پێویستە لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی (١٧):

کار بە دەقی هیچ یاسا و بڕیارێک ناکرێت کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکوک بێت.

ماددەی (١٨):

ئەم یاسـایە لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردسـتان)دا، جێبەجێ دەکرێت.

هۆیەکانی دەرچواندن

لە پێناو ڕێکخسـتنی بەرهەمهێنان و هاوردەکردنی بنەتو و شـەتڵ، و هاندانی کەرتی تایبەت لەم بوارەدا، و بە مەبەسـتی تۆمارکردن و پەسـەندکردن و پارێزگاریکردن لە تەرزە کشـتوکاڵییە بەرهەمهاتووەکان، ئەم یاسایە دەرچووێندرا.

نێچیرڤان بارزانی
سەرۆکی هەرێمی کوردستان